

Oponentský posudek

PhLic. Vojtěch Novotný předložil na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (Katedře systematické teologie) v akademickém roce 2005/2006 disertační práci s názvem *Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. Školitelem je prof. PhDr. Ludvík Armbruster SJ, děkan KTF UK.

Kromě Předmluvy a Úvodu je práce rozčleněna do sedmi bohatě strukturovaných kapitol.

V Úvodu se doktorand zabývá vztahem dějin teologie k celku teologie, k církevním dějinám, teologickou hermeneutikou, důvody pro studium dějin české teologie, periodizací, kritérii vnitřní oborové specializace a metodou práce. Úvahy jsou opřeny o standardní teoretické práce naše i zahraniční. Detailně jsme seznamováni zejména s diskusemi na téma vztahů dějin teologie k dějinám církevním a teologické hermeneutice. Vojtěch Novotný nezapře v sobě filosofa s logickými distinkcemi, když uzavírá: „Dějiny teologie jsou ve své první části, historických prolegomenech, samy o sobě neteologické, avšak teologické intencionálně; jejich druhá část, teologická hermeneutika, je výslovně teologická; o celku lze říci, že je spíše teologický.“ (s. 11)

Objevný a přínosný je hermeneutický klíč ke studiu české katolické teologie, který nachází u J. Zvěřiny: „Z krve a křivd, z nesvobody a útisku, z kajícího a modlitby, za zmi vězení, uprostřed nenávisti velkých a malých žalářníků, uprostřed třídního a rasového boje, vytvořila škola obětí, utrpení a ponížení nadosobní předpoklady pro vznik české teologie a české školy teologické... svědectvím ukázala, že nejvyšší základ bytí a tedy též nejvyšší základ bytí a tedy též první ontický princip je láska.“ (s. 12) Samozřejmě na podobné myšlenky odkazuje i u dalších představitelů české teologie. Nejsou opomenuty ani inspirace u Tomáše Špidlíka, v jeho hledání teologického pochopení národní specifické spirituality. Pro Vojtěcha Novotného se pak skrze historické danosti otevírá pohled na „dějinnou Boží pedagogii uplatňovanou vůči místní církvi v českých zemích“, a to je již jasně viditelná teologická dimenze dějin.

K pochopení celé práce je nutné v těchto souvislostech připomenout autorova slova: „Sama o sobě je to práce neteologická, je však vedena teologickou a – smím-li to tak říci – pastorální intencí: zprostředkovat teologickému poznání možnost, aby se poučilo...“ (s. 32)

Kapitola 1. *Teologická fakulta Karlovy university a Arcidiecézní bohoslovecké učiliště pražské v letech 1939 - 1945* je přehledem dějin těchto institucí ve zmíněném těžkém období.

Druhá kapitola *Postup státní moci proti katolickému studiu teologie v letech 1948 – 1954* se zabývá nejprve zmapováním situace ve sledovaných letech, a to jak na fakultách, tak i na dalších teologických vzdělávacích institucích diecézních i řádových. Po etapách jsme pak svědky postupu státní moci proti teologickému studiu, jeho redukci, likvidace řádových učilišť, vyčlenění teologických fakult z universit a reorganizace studia v roce 1950. Doktorand se nevyhýbá ani složité problematice kanoničnosti a reakci biskupů. Ukazuje se, na základě studia archivních materiálů, že někteří biskupové nově zřízenou teologickou fakultu nebojkotovali, studium bohoslovcům doporučili a učitelům dali kanonické mise. Výjimkou byl postoj biskupa Hloucha. Postoj Vatikánu, i když se jej Vojtěch Novotný snaží vystopovat, není dostatečně znám (cf. s. 136) a „kanonicko-historickou analýzu z l. 1949-1950 zatím bohužel nikdo nezpracoval“ (s. 137). Heuristickým činem jsou v práci zveřejněné přepisy vysílání vatikánského rozhlasu, který vyjadřoval jistě stanovisko Svatého stolce a z nichž vyplývá, že se v Římě příliš nechtělo věřit, že by biskupové dali placet nové fakultě, mluví se o schismatických fakultách, je však tušit určitá nejistota a proto je vše opatrně podmiňováno. Vatikán nevzal na vědomí zrušení původních fakult, neuznal žádnou novou a proto se v ČSR zdůrazňovala kontinuita CMBF. Vatikán novou situaci, jak vyplývá z Novotného bádání, toleroval, „nakonec se fakulta vžila“ (citát na s. 139) Z těchto zjištění pak „nelze souhlasit s těmi, kdo mají za to, že až do šedesátých let byly všechny semináře z kanonického hlediska ilegální“ ... tato tvrzení zjednodušují historická fakta“ (s.140) To nic nemění na faktu, že taktika církve byla kolísavá (cf. s. 141).

Určitě cenným shrnutím pro další badatele a zájemce jsou stavy profesorského sboru, rozdělení kateder a předmětů, počty posluchačů a další fakta týkající se let 1950 – 1954. Sem spadá i přestěhování fakulty do Litoměřic.

V kapitole třetí *Teologická fakulta v letech 1955 – 1990* je uplatněna podobná metodologie jako v kapitole předchozí. Badatel ovšem, jak přiznává, naráží na zákonná omezení, nepřístupnost některých materiálů, archivních fondů, osobní pozůstalost kardinála Tomáška atd. Přesto se mu daří analyzovat materiály dostupné, jsou zajímavé posudky tajemníka fakulty (dosazený státem) na děkana Merella aj. Zajímavé je sledovat i vliv Druhého vatikánského koncilu na myšlení teologů fakulty a její oživení. Samostatnou podkapitolou práce i dějin je část III.2 *Období let 1968 – 1974*. Jsme tu seznámeni s kontextem celého období i jednotlivými událostmi na fakultě. Výrazně je tu představena

aktivita a osobnost děkana Merella, rehabilitace a nástup nových učitelů, změny ve studiu a další obnovné kroky.

Samostatná podkapitola je věnována *Pobožce v Olomouci* (III.2.2).

Období let 1974 – 1989 (III.3) je pak smutnou kapitolou o normalizaci ve společnosti, o „hluboké vnitřní stagnaci v působení fakulty jako celku“ (s. 260) a zároveň o velké snaze kardinála Tomáška na změny. Velký tlak na politickou angažovanost (SKD PiT) učitelů je cítit z analyzovaných vystoupení děkana L. Pokorného, je patrná snaha vyšachovat řeholníky. Jsme dále seznámeni s pokusy o reformu studia, otázkou kanonického postavení fakulty v této době. Výraznou roli, jak dokazuje doktorand Vojtěch Novotný, pro fakultu hrál zájem a aktivita kardinála Tomáška.

Sametová revoluce na CMBF (III.4.1), obnova pedagogického sboru, reinkorporace do svazku univerzit, to jsou závěrečné partie první části doktorské práce. Nevyznívají však příliš optimisticky, neboť „program, který Josef Zvěřina (čestný děkan) katolické fakultě postkomunistického období nastínil (žádný jiný tehdy formulován nebyl), zůstal nenaplněn a kairos, který rozpoznal, pominul“ (s. 300).

V kapitole čtvrté jsme seznamováni s učiteli teologické fakulty v letech 1950 – 1989 podle jednotlivých oborů. Je to „personalistická“ či „kádrová“ kapitola. Navazuje na práci Vaňáčovu, který sledoval personální obsazení pražské fakulty v letech 1891 –1939 a následnou periodu 1939 –1945. Nejsou opomenuti ani učitelé na olomoucké fakultě. Je ocenění hodný neutrální přístup k jednotlivým osobnostem, nevynucuje se morální hodnocení, autor vychází z materiálů přístupných v příslušných institucích. Jde o významný přínos k pečlivému zmapování situace a portréty učitelů mohou dobře posloužit pro očekávaný slovník katolických teologů. Kromě biografických údajů se lze seznámit i s výběrem základní bibliografie.

Pátá kapitola *Utajované studium teologie v letech 1950 – 1989* podkrývá zatím ne příliš známou kapitolu dějin naší církve. Vojtěch Novotný si je dobře vědom těžkostí a omezení, s nimiž se badatel setkává: „Ze samotné povahy věci však plyne, že přístup k informacím o nich je omezen – prozatím je spojen takřka výlučně se zveřejněnými vzpomínkami účastníků, které mají spíše subjektivní vypovídací hodnotu. Jsou navíc velmi rozptýlené a omezené... Za stávajícího stavu věcí je proto nemožné podat jakýkoli úplnější obraz.“ (s. 446) Dovídáme se o formách studia v centralizačních, internačních a přeškolovacích táborech, pomocných technických praporech, věznicích, při zaměstnání, a to jak diecézních tak i řeholních bohoslovců. Stručně je připomenuto i studium v zahraničí.

Zvláštní podkapitola je věnována *Období let 1968 – 1970*, kdy vzniklo a bylo při životě několik významných studijních aktivit: Ekumenické semináře v Jirchářích, Teologicko-pastorační kurz pro kněze v Praze, Katolický seminář pro filosofické a teologické diskuse a kurzy Malé teologie pro řeholní sestry. Neméně zajímavá a heuristicky přínosná je podkapitola sledující teologické vzdělávání v letech 1970 – 1989. Nahlížíme do studia organizovaného františkány, dominikány, jezuity, salesiány a dále studium organizované skupinami skryté církve (Dvořák, Konzal, Zvěřina, Mádr, Davídek, Krátký), opomenuty nejsou ani menší formy utajovaného studia.

V šesté kapitole jsou shrnuty informace o důležitých předpokladech pro studium *Katolická teologická periodika v letech 1948 – 1989*. Jsou tu všechna významná se svými slabinami i silami, a to jak oficiální, tak samizdatová (Duchovní pastýř, Via, Teologický sborník, Teologické texty, Katolické noviny a další jako Oběžník CMVKD/MHKD, Sborník teologických statí, Oběžník AP. Není zapomenuto ani na periodika exilová: Nový život, Studie a další exilové časopisy.

V sedmé kapitole *Další potřebná prolegomena* jsou budoucím badatelům připomenuty oblasti, které je nutno také vzít v potaz při studiu dějin české teologie: přístup k zahraniční literatuře, nakladatelství křesťanské literatury, působení liturgické a teologické komise, spolupráce na biblických překladech. Stručně je připomenuta také dosud nezpracovaná oblast českého katolického exilu.

Je zajímavé a symptomatické, že doktorská práce nemá celkový závěr. Domnívám se, že to není opomenutí, ale autor naznačuje, že se otevírá, spíš než uzavírá další etapa a je třeba dále intenzivně pokračovat v bádáních.

Práce PhLic. Vojtěcha Novotného je výsledkem namáhavé a pečlivé dlouholeté práce. Je jakýmsi nezbytným vyklizením terénu a navožením potřebného materiálu k výstavbě dějin české katolické teologie. Bez těchto přípravných prací a položení „inženýrských sítí“ by další bádání byla fragmentární a těžko by se dospělo k úspěšné „kolaudaci“. Novotný pracoval především s materiály archivními, všemu dal patřičný řád a umožnil tak celkový pohled na dosavadní vývoj. Je to tedy práce heuristická a bez pochyby přínosná.

Monumentální rozsah práce a především množství odkazů na prameny neumožňuje oponentovi vše ověřit (čísla, čárky atd.), to zůstane úkolem pro autora a redaktory při případné publikaci práce, kterou v redakčně upravené podobě doporučuji.

Protože jsem téměř všechny osobnosti, o nichž práce píše, měl tu čest poznat, někdy i velmi dobře, četl jsem práci s velkým zaujetím. Zdá se, že charakteristiky jsou korektní, objektivní a neideologické, to si velice cením.

Drobné nepřesnosti chápu spíše překlepy. Tak např. Antonín Bělohlávek nezemřel roku 1977 (s. 478), ale roku 1997. Jiří Stejkora je ve skutečnosti Stejkoza (s. 479), Karel Chytil nebyl ženatým biskupem (s. 479), ale před svěcení složil do rukou světitele slib celibátní. Chápu, a autor si je toho vědom, že tak to mohl nalézt v již publikované literatuře, ale ta se občas mýlí a je jí nutno důkladně prověřovat. První číslo obnoveného Duchovního pastýře nepřipravil Jaroslav Beneš, ale Josef Beneš (s. 504). Mádr nebyl v Dolním Žnadově, ale Ždanově (s. 508). Ale opakuji, jde spíše o překlepy, které se při pečlivé redakční práci lehce eliminují.

Při obhajobě tuším dojde na otázku, jak doktorand chápe vztah mezi dějinami, církevními dějinami a dějinami teologie. Vojtěch Novotný si byl při psaní práce těchto otázek vědom a celá první kapitola je věnována odpovídáním na ně. Je mu zřejmé, že „přednostním předmětem studia <dějin teologie> je proto teologická reflexe autorů žijících v určitém čase... Tato hermeneutická část dějin teologie však předpokládá celou řadu poznatků dalších, které jsou pro historicky korektní interpretaci textů nezbytné... Věcně i metodicky je zapotřebí, aby byla studována i témata, jež umožňují stanovit, kdo se teologii věnoval, jaká byla vnitřní chronologie jeho díla, jaké měl prameny, prostředky a podmínky v kontextu církve a společnosti své doby. A právě v těchto předběžných tématech se zřetelně ukazuje spojitost dějin teologie s dějinami církve“ (s. 10). A konečně: „Dějiny teologie jsou ve své první části, historických prolegomenech, samy o sobě neteologické, avšak teologické intencionálně; jejich druhá část, teologická hermeneutika, je výslovně teologická; o celku lze říci, že je spíše teologický. Teologická intencionalita historických prolegomen spočívá v tom, že jejich studium je vedeno teologickým, nikoli pouze historickým zájmem. Jejím vnějším projevem je tematická selekce: studována jsou ta historická témata, která jsou zapotřebí ke korektní teologické hermeneutice.“ (s. 11) O své práci pak v těchto intencích píše: „Sama o sobě je to práce neteologická, je však vedena teologickou a – smím-li to tak říci – pastorální intencí: zprostředkovat teologickému poznání možnost, aby se poučilo...“ (s. 32) Tyto argumentace mě plně přesvědčují. I v jiných oborech je to podobně. Špičkový chirurg také potřebuje mikrobiologa, světoznámý architekt pečlivý stavební dozor... Koneckonců opravdová teologie se právě buduje od nejobyčejnějších a „malých věcí“, v nichž se zrcadlí transcendence.

Závěr: Disertační práci PhLic. Vojtěcha Novotného *Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století* jednoznačně doporučuji k přijetí a obhajobě.

16. 6. 06
Václav Ventura

Doc. ThDr. Václav Ventura, ThD.